

Wprowadzenie

Introduction

Logopedia jest obecnie jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się dyscyplin naukowych na świecie. Jej początków, jako dyscypliny naukowej, możemy poszukiwać na początku XX wieku. Narastająca w ciągu XIX stulecia wiedza i praktyka dotycząca zaburzeń mowy, wywodząca się z obszaru różnych nauk, zintegrowała się głównie wobec wyzwań praktycznych. Jednym z nich była znaczna liczba młodych mężczyzn, byłych żołnierzy, którzy na skutek odniesionych w czasie I wojny światowej ran i traumatycznych przeżyć cierpieli na różne zaburzenia mowy. Trzeba było im koniecznie pomóc, gdyż ich stan fizyczny pozwalał przeważnie na pełne uczestnictwo w życiu społecznym, zaś problemem były tylko deficyty komunikacji językowej. Fakt ten wpłynął na założenie międzynarodowej organizacji – International Associations of Logopedics and Phoniatics (IALP – Międzynarodowe Stowarzyszenie Logopedów i Foniatorów)¹. Została ona założona w lipcu 1924 roku w Wiedniu przez Emila Froeschelsa na pierwszym kongresie IALP. Obecnie IALP jest apolityczną, pozarządową organizacją zrzeszającą naukowców i praktyków zajmujących się zaburzeniami mowy i głosu z ponad 40 krajów świata. Jest to rodzaj międzynarodowej platformy, która koordynuje działania w obszarze badań naukowych, działań profesjonalnych i współpracy organizacyjnej między różnymi stowarzyszeniami. Oficjalnym organem IALP-u jest „Folia Phoniatica et Logopaedica”, czasopismo wydawane przez wydawnictwo medyczne i naukowe Karger z siedzibą

¹ Wszystkie informacje na temat IALP można znaleźć na stronie: www.ialp.info.

w Bazylei. Praca IALP-u oparta jest na 12 stałych komitetach, zajmujących się poszczególnymi aspektami aktywności badawczej i praktycznej. Są to komitety do spraw: afazji, audiologii, komunikacji alternatywnej i wspomagającej, języka dziecka, deformacji twarzoczaszki i zaburzeń pokrewnych, dysfagii, edukacji dla foniatorów, edukacji dla logopedów, płynności, motoryki mówienia, multilingwizmu, głosu. Każdy komitet kierowany jest przez przewodniczącego, który koordynuje działania komitetu w stałej łączności z zarządem głównym IALP-u.

Najważniejszą europejską organizacją logopedyczną jest Comité Permanent de Liaison des Orthophonistes-Logopèdes de l'Union Européenne (CPLOL – Komitet Stałej Łączności Ortofonistów/Logopedów Unii Europejskiej)². W dniu 6 marca 1988 roku w Paryżu, z inicjatywy Federation Nationale des Orthophonistes (Francja), organizacje reprezentujące dziewięć krajów Unii Europejskiej podpisały kartę konstytucyjną, postanowieniem której został ustanowiony CPLOL. Założycielem był Jacques Roustit, późniejszy prezydent tej organizacji. W 1989 roku 15 organizacji reprezentujących 12 krajów UE dołączyło jako członkowie CPLOL-u. W chwili obecnej w CPLOL-u zrzeszonych jest 35 organizacji reprezentujących 32 kraje (także spoza UE). W sumie organizacja gromadzi 80 tysięcy członków, zrzeszonych w organizacjach przynależnych do CPLOL-u. Oficjalnymi językami są angielski i francuski, w tych językach formułowane są dokumenty CPLOL-u, choć ostatnio przykłada się wagę również do tłumaczeń na języki narodowe.

Od połowy XX wieku logopedia zaznacza się także w Polsce. W Lublinie 14 stycznia 1963 roku powołano do życia Polskie Towarzystwo Logopedyczne. Od tego czasu, aż do dnia dzisiejszego, Lublin jest siedzibą Zarządu Głównego PTL. PTL jest największym ogólnopolskim towarzystwem naukowym, które poza stymulowaniem refleksji naukowej i popularyzacją wiedzy logopedycznej podejmuje też działania społeczne. To w ramach PTL-u, z inicjatywy prof. Stanisława Grabiasa, w 1998 roku rozpoczęto starania, które doprowadziły do rejestracji Polskiego Związku Logopedów. Jest to ogólnopolski związek zawodowy, który został zarejestrowany również w Lublinie, w 1999 roku³.

Od początku logopedia była nauką multiinterdyscyplinarną, korzystającą przede wszystkim z dokonań medycyny, językoznawstwa, psychologii i pedagogiki. Logopedia dokonywała syntezy wiedzy ze wszystkich tych nauk w odniesieniu do zagadnień związanych z mową, jej rozwojem i zaburzeniami. W tym sensie refleksja logopedyczna zakorzeniona jest w obrębie każdej z wyżej wymienionych

² Osoby zainteresowane CPLOL znajdują wszelkie niezbędne informacje na stronie: www.cplol.eu.

³ www.logopedia.umcs.lublin.pl.

nauk, ale przekracza granice ich badań i rozwiązań metodologicznych, tworząc własny paradygmat badawczy.

Fakty te zostały już zauważone i docenione na świecie. Oficjalne dokumenty CPOOL-u stwierdzają, że logopedia jest z jednej strony nauką dyscypliną ze specyficznym obszarem badań, z drugiej zaś osobnym zawodem, z własnym obszarem wykonywanych działań zawodowych. Obszar jest definiowany tak:

Logopedia jako dyscyplina dotyczy ludzkiej komunikacji i czynności połykania, ich przebiegu, rozwoju i zaburzeń, w szczególności opisu, oceny i terapii głosu, mowy (mówienia i języka) oraz zaburzeń połykania. W zakres ludzkiej komunikacji należy włączyć procesy związane z rozumieniem i produkcją ustnych i pisemnych wypowiedzi, a także odpowiednich form komunikacji niewerbalnej. Logopedia bada wszystkie poziomy mowy...⁴

Logopeda to poważny zawód, szanowany we wszystkich cywilizowanych krajach. Obserwujemy rosnące zainteresowanie logopedią w wielu krajach świata. Świadczy o tym choćby wzrastające zainteresowanie logopedią w Azji – obecnie w Chinach jest ponad 1000 logopedów, co może jest liczbą małą w odniesieniu do miliarda siedmiuset milionów ludzi, ale tworzą się zręby organizacyjne środowiska i trwa opracowywanie programów, które wkrótce pozwolą na wykształcenie wielokrotności tej liczby specjalistów. Podobnie ma się rzecz w Hong Kongu, Wietnamie i innych państwach azjatyckich, gdzie dużą pomoc przynoszą australijskie rozwiązania organizacyjne i edukacyjne, które są jednymi z najlepszych na świecie.

Prezentowany numer został podzielony na trzy części: edukacja logopedyczna na świecie, edukacja logopedyczna w Polsce i zagadnienia edukacyjne w praktyce logopedycznej.

W części pierwszej, poświęconej zagadnieniom edukacji logopedycznej na świecie, napotykamy artykuły powstałe na podstawie części wystąpień wygłoszonych w ramach międzynarodowego sympozjum zorganizowanego przez Komitet Edukacyjny IALP, UMCS i PTL w dniach 8–11 października 2015 roku w Lublinie pt. „The Future of SLP Education. A Global Perspective”. Konferencja poświęcona była określeniu możliwości propagowania wysokich standardów kształcenia logopedycznego na świecie, także pod kątem uruchomienia kształcenia logopedycznego w krajach rozwijających się. Jest to zagadnienie o tyle ważne, że praca wykształconych lokalnie logopedów lepiej przyczynia się do przełamywania wielu barier (komunikacyjnych, społecznych, psychologicznych)

⁴ <http://cplol.eu/profession/general-info.html>, s. 22 raportu NetQues (tłum. własne).

i zapewnienia człowiekowi jednego z najbardziej podstawowych praw – prawa do komunikacji. Dlatego aktywność ta znajduje uznanie i poparcie Światowej Organizacji Zdrowia (WHO). W tym duchu wprowadzenie do części opisującej działania w zakresie edukacji logopedycznej napisała obecna prezydent IALP – Li-Rong Lilly Cheng. Kolejno są zamieszczone artykuły opisujące zagadnienia edukacyjne w różnych częściach świata: doskonałe rozwiązania australijskie dotyczące budowania programów i oceny kształcenia logopedów (Lindy McAllister); raport z programu NetQues, który był potężną ogólnoeuropejską próbą (w latach 2010–2013 współpraca 65 jednostek kształcących logopedów!) stworzenia listy kompetencji, które staną się podstawą kształcenia w krajach UE (Aileen Paterson); propozycje nowych programów kształcenia logopedów z Brazylii (Haydée F. Wertzner, Fernanda Dreux M. Fernandes); opis działalności zawodowej logopedów w USA (Lemmieta McNeilly); opartą o doświadczenia czeskie analizę działań logopedycznych w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych pacjentów (Kateřina Vitásková).

Kolejna część numeru prezentuje polskie dokonania w obszarze edukacji logopedycznej. Otwiera tę część artykuł prezentujący kształcenie logopedyczne w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, najstarszym i największym polskim ośrodku logopedycznym (Tomasz Woźniak). Kolejno zostają omówione znaczące dokonania środowiska krakowskiego w zakresie rozwoju refleksji naukowej i kształcenia logopedów (Miroslaw Michalik) oraz istotny dorobek polskiej surdologopedii – działu logopedii, który zajmuje się pomocą ludziom z uszkodzonym narządem słuchu (Zdzisław Marek Kurkowski). Część „polską” zamyka artykuł będący analizą potrzeb i preferencji słuchaczy w przypadku podyplomowego kształcenia logopedów (Aneta Domagała, Urszula Mirecka, Ewa Muzyka-Furtak).

Trzecia, ostatnia partia artykułów dotyczy relacji między zagadnieniami edukacyjnymi a wnioskami płynącymi z praktyki logopedycznej. Otwiera tę część inspirujący artykuł na temat ludzkich możliwości uczenia się i ich biologicznej bazy, tj. mózgowych mechanizmów neuroplastyczności (Jolanta Pnasiuk). Wnioski z tego opracowania wykraczają daleko poza obszar logopedii. Dużą wartość teoretyczną i praktyczną mają także dwa następne artykuły dotyczące jednostek patologii mowy: dysleksji rozwojowej (Aneta Domagała, Urszula Mirecka, Ewa Muzyka-Furtak) oraz dyslalii obwodowej (Danuta Pluta-Wojciechowska). Są one wynikiem wielu lat własnych obserwacji, doświadczeń i refleksji badawczych autorek.

Mamy nadzieję, że prezentowane artykuły w sposób możliwie kompletny ukazują zagadnienia współczesnej edukacji logopedów w Polsce i na świe-

cie, przyjmowanych rozwiązań zapewnienia jakości kształcenia oraz tematyki nauczania.

Przykładem tego może być chociażby porównanie programów kształcenia logopedów w Europie (NetQues) z opisywanymi rozwiązaniami australijskimi czy amerykańskimi. Wyniki tej analizy dowodzą, że edukacja w krajach UE różni się w strukturze programu nauczania oraz w udzieleniu tytułu/uprawnień do wykonywania zawodu logopedy. Niektóre kraje są obecnie w trakcie tworzenia nowych programów nauczania (np. Islandia, Cypr) lub wydłużenia i modyfikacji istniejących (np. Węgry); kilka krajów UE nie ma żadnych programów nauczania logopedów, a swoich logopedów ma wykształconych w innych krajach UE (np. Luksemburg i Liechtenstein). Kraje te rozważają utworzenie programów edukacyjnych w przyszłości. W większości krajów przeważa model oparty o logopedyczne studia stacjonarne, realizowane w systemie bolońskim (licencjat plus magisterium). Wymagania podstawowe edukacji logopedycznej NetQues określa następująco:

1. Uczenie powinno odbywać się przez praktyki kliniczne (konieczność zapewnienia wielu godzin praktyki klinicznej).

2. Minimalny poziom kwalifikacji, który umożliwi podjęcie praktyki zawodowej, to licencjat, przyznawany przynajmniej po trzech latach edukacji akademickiej.

3. Minimalne kompetencje zawodowe dla nowo promowanych logopedów stwierdzają konieczność umiejętności prowadzenia terapii osób z wszystkimi zaburzeniami mowy, zaburzeniami żucia i połykania, a także umiejętność współpracy z innymi specjalistami i posługiwania się nowoczesnym instrumentarium.

Ponadto raport końcowy NetQues nie definiuje wymaganej liczby godzin czy określonych nazw przedmiotów. Zdefiniowane zostają tylko kompetencje, od uzyskania których zależy uznanie posiadanych kwalifikacji zawodowych.

Australia już dawno przyjęła zasadę, że nie określa się wymogów nauczania „na wejściu”, lecz ocenia się posiadaną wiedzę i umiejętności „na wyjściu”. Speech Pathology Association of Australia (SPA – Australijskie Stowarzyszenie Patologii Mowy) jest tutaj strażnikiem jakości kształcenia. To liczące ponad 6 tysięcy członków stowarzyszenie jest jedyną w Australii organizacją zawodową, do której przynależność jest obowiązkowa, jeśli chce się praktykować w zawodzie na terenie tego kraju. SPA sprawdza kompetencje początkujących logopedów przy pomocy Competency-Based Occupational Standards (CBOS – Standardów Zatrudnienia Opartych na Kompetencjach). CBOS jest wynikiem programów rządowych prowadzonych we wczesnych latach 90. XX wieku, mających określić wymagania wobec nowo zatrudnianych logopedów. Od 1994 roku roz-

poczęto sprawdzanie kompetencji. Od tamtego czasu CBOS miało dwie rewizje: w 2001 i 2011 roku.

Wymagania CBOS są doskonale znane australijskim logopedom, ponieważ programy nauczania muszą być z nimi zgodne. SPA udziela akredytacji kierunkom nauczania logopedii na australijskich uniwersytetach. CBOS jest kombinacją oceny opartej na egzaminach, obserwacji praktyki i analiz portfolio w obrębie siedmiu jednostek: 1) Badanie, 2) Analiza i interpretacja danych, 3) Planowanie terapii oparte na EBP, 4) Prowadzenie terapii, 5) Planowanie pracy, wykonywanie i organizacja usług z zakresu logopedii, 6) Profesjonalny nadzór nad praktyką, 7) Kształcenie ustawiczne i doskonalenie umiejętności. Programy nauczania są tak zbudowane, aby w obrębie tych jednostek studenci osiągnęli jak najlepsze wyniki. W czasie wielotygodniowej oceny, podczas klinicznych praktyk, studenci oceniani są przez superwizorów za pomocą narzędzia Competency Assessment in Speech Pathology COMPASS® (Ocena Kompetencji w Logopedii), które ma za zadanie „mapować” wiedzę i umiejętności w wymienionych siedmiu obszarach. Podobne rozwiązania są przyjmowane w krajach Azji południowo-wschodniej, gdzie obserwuje się dużą pomoc ze strony australijskich logopedów (przy poparciu rządu).

W USA funkcjonuje inne podejście, propagowane przez American Speech-Language and Hearing Association (ASHA – Amerykańskie Stowarzyszenie Mowy i Słuchu). Określone zostały tam szczegółowe wymagania dotyczące uzyskania certyfikatu. Dotyczą one:

- liczby godzin zajęć teoretycznych – minimum to 900 (to jest tzw. 60 *semester hours*; *semester hour* = jedna godzina w semestrze na tydzień, czyli w praktyce 15 godzin zajęć do odbycia), w tym: 180 na normę (nauka o języku, anatomia i fizjologia mowy i słuchu) i 450 na patologię,
- liczby zajęć praktycznych – minimum 300 godzin zegarowych,
- 9 miesięcy stażu klinicznego,
- zdania narodowego egzaminu z logopedii i audiologii.

Modele edukacji i uzyskiwania kompetencji są zatem różne na świecie, ale ich analiza po raz kolejny udowadnia słuszność utworzenia w Polsce w 2007 roku pierwszych studiów stacjonarnych. Tylko takie rozwiązania zbliżają nas do światowych wymagań.

Tomasz Woźniak